

הצבא הצנוע בעולם

קל לטעות ולחשוב שההפרדה המגדרית בצה"ל מגנה על חיילות, אבל הסדרי הצניעות מזכירים לחיילות ולסביבתן שהן קודם כל ישויות מיניות – הנמדדות דרך גופן

יופי תירוש

האווירה בצה"ל כיום נוטה לטובת הצניעות, תוך התעלמות מפגיעה בחיילות. צילום ארכיון, למצלמת אין קשר לידעה צילום: אוליביה פיטוסי

פגיעתם לנשים בחברה הישראלית בכללותה. הדיון הנוכחי איננו דיון על שירות נשים בקורס טיס, בטנקים או בקורס חובלים. הכוחות המבקשים לבסס את אחיזתו של הציבור הדתי-לאומי בצה"ל על חשבון השלטת כללי צניעות והפרדה קיצוניים הם שמנתבים את הדיון לשאלת שירותן הקרבי של נשים ומצליחים להסיט את תשומת הלב הציבורית מהתמורה המתרחשת בשקט בצה"ל, ביחידות העורפיות ובפרקטיקות היומיומיות. העיסוק במחיר שמשלמות נשים על התאמת הצבא לחיילים דתיים לא מחייב תמיכה בשאיפתן של נשים צעירות בישראל לשרת בתפקידים קרביים (שאיפה מובנת, אם כי מעלה הרהורים נוגים באשר לתיעול שאיפות השוויון לצד בא דווקא). הדיון הנוכחי הוא אחת ההסדרים החדשים משפיעים על חיילות בעורף לא פחות מאשר על חיילות בחזית. מי שסבור שכל אשה צעירה שגויסה מכוח חוק ראויה להגנה על חירויותיה הבסיסיות, חייב להיות מודאג מהמציאות הצבאית המתהווה.

ההסדרים שקובעות פקודות הצבא כדי להתאימו לדרישות ההנהגה הדתית, והפרשנות המרחיבה והמחמירה שניתנת לפקודות ביחידות, פוגעים בחיילות וצפויים להרחיב את פגיעתם לנשים בחברה הישראלית בכללותה

של התאמות לחיילים דתיים – עתידה לסכל, ובמידה רבה כבר מסכלת, את סיכויי של חיילות לזכות לשרות צבאי שישמור על כבוד האדם שלהן ושיקצה להן תפקידים התואמים לערכן ולכישוריהן. ההסדרים שקובעות פקודות הצבא כדי להתאימו לדרישות ההנהגה הדתית, והפרשנות המרחיבה והמחמירה שניתנת לפקודות ביחידות, פוגעים בחיילות וצפויים להרחיב את

●●● מערכון של "ארץ נהדרת" ששודר לא מזמן הציג חייל קרבי המתהדר באוני חבר במעשי הגבורה שלו. אך כשהחייל נכנס לאוהל, הוא נמלט החוצה כנשור נחש. "בת! בת!" הוא צועק באימה. השניים מזעיקים עזרה בקשר ומתחננים לתגבור מבצעי. התמונה הזאת, שנראית מוגזמת ולא ריאליסטית, מייצגת את הכיוון שאליז צועד צה"ל כיום. מגמה זו סותרת מגמה אחרת בצה"ל – שילוב הנשים, מגמה שגם בה עוסק צה"ל ברצינות בשני העשורים האחרונים. במקרה הטוב, צה"ל לא מבין את עומק הניגוד בין המגמות. במקרה הרע, הוא מתכחש לו, ומשוכנע שכוחות השילוב יגברו – פחות בשל מחויבות ערכית לשוויון מגדרי, ויותר בשל הצורך המבצעי של צה"ל בחיילות. מי שחושב שאפשר לשלב קבוצה תוך כדי הבנת הדרישות של הקבוצה האחרת לרסן אותה, להתרחק ממנה ולהפוך אותה למוקצה – לא מבין בסוציולוגיה של ארגונים. הפיכת החיילות לעול בשיבוץ ובתעסוקה היומיומית – ואת נוכחותן למחייבת הסדרים מעיקים

טקס סיום טירונות של חיילים חרדים. רבנים מצאו אוזן קשבת אצל הרמטכ"ל צילום: אלכס ליבק

איזה חייל דתי מדמינת הפקודה? חייל שערכיו, אמונתו ושליטתו העצמית כה שבריריים, עד שיש להצילו מעצמו על ידי מניעת כל סכנה למחשבות טמאות, על חשבון חירותן של נשים

שמשלמות את מחיר ההפרדה הן הנשים. בפועל החיילות הן שנעשות מוקצות. מלבד הפיכתן לעול לוגיסטי בשל הצורך לאפשר לחיילים פעילות בנפרד, הפקודה הופכת אותן לנטל תקציבי. צה"ל חייב לספק לחיילים שרר ציים בכך מדריך ממין זכר (או לפטור אותם מההדרכה, אם מספרם קטן). מדריך נוסף עולה כסף. עלויות הציות לפקודה מוטלות על היחידה ולא על תקציב צה"ל הכ"ל. כמה שנים יעברו עד שיחידות צה"ל יבינו שעם כל מחויבותן לשוויון והערכתן את מקצועיות המדריכות, זה פשוט יקר מדי לממן שני מדריכים במקום אחד, זכר? קל לטעות ולחשוב שההפרדה והצניעות דווקא מגנות על חיילות. פחות עור חשוף משמעותו, לכאורה, פחות החפצה של גוף האשה. פחות פעילות הכרוכה במגע או בייחוד — פחות חשש לסיטואציות אינטימיות לא רצויות. אבל זו מסקנה שגויה. חשוב לקבוע נורמות המגנות על חיילות מפני מגע לא רצוי או הפרת פרטיות, ואין סיבה להתגעגע לצה"ל של "גבעת חלפון אינה עונה", או אפילו של "אפס ביחסי אנוש". עם זאת, הסדרי הצניעות וההפרדה מזכירים לחיילות ולסביבתן שהן קודם כל ישויות מיניות הנמדדות דרך גופן הפתייני. כך לא משמרים תחושת ערך עצמי, תרבות של שוויון הזדמנויות או הגנה מפני עבירות מין. חיילים דתיים, אגב, מבקשים ומקבלים כיום פטור מהשתתפות בהדרכות למניעת הטרדה מינית, כיוון שהם טוענים שתוכניהן אינם צנועים.

כל טירון וטירונות ידקלמו את האיסור להתחבק בצבא. הפקודה לא אוסרת על חיבוקים, אבל כך מפרש שים אותה. זו רוחה, גם אם זו לא לשונה. כל מגע אנרי שי מפורש כטעון מינית. חיילים נענשים כיום בגין הבעת חיבה וחום. "הרעות, נשאנוך בלי מיללים?" כבר לא. ■

אם זמרות על הבמה הן כאב ראש ארגוני, אז מש"ק תרבות או קצינת חינוך פשוט יימנעו ממנו.

גברים חסודים, נשים מסוכנות

האינדיקציות לכך שחיילות צה"ל נמדדות לפי כללי צניעות גחמתיים ומחמירים מתרבות והולכות. חיילות אינן מורשות להתאמן באימון הספורט במכנסים קצרים, אך חיילים כן. אשה צעירה אחת העידה באוזני שהזיכרון החזק ביותר שלה מהטירונות הוא שבועות במקלחת אחרי יום אימונים, הצטוו היא וחברותיה ללבוש חזרה את מכנסיהן המלוכלכים, כי לבסס הגי עו חיילים דתיים, ואסור שייחשפו לברכיהן הפתייניות של חיילות בדרך מהמקלחת למגורים.

מקרים כאלה מעלים הרהורים קשים על החייל הדתי שהפקודה מדמינת ומכוננת. זה חייל שערכיו, אמור נתו ושליטתו העצמית כה שבריריים עד שיש להצילו מעצמו על ידי מניעת כל סכנה למחשבות טמאות, על חשבון חירותן של נשים. לשון הפקודה מגבה תפיסה מדומיינת זו, שכן היא מקודדת גברים חסודים ונשים מסוכנות. לשם המחשה, הנה כמה משפטים מהפקודה: "בטרם ישובץ להכשרה יישאל כל חייל, מוקדם ככל האפשר, האם יש מניעה מצדו מפאת אורח חייו הדתי להשתלב במסגרת שאינה מגדרית [מסגרת מעורבת], או להיות נוכח בהדרכות שמעביר בן המין השני ויש בהן חשש למגע גופני, לייחוד או ללבוש חשוף. חייל שאורח חייו דתי וכאי להכשרה במסגרת מגדרית [מסגרת נפרדת] ולהדרכה ממדריך בן מינו בהדרכות שיש בהן חשש למגע גופני, לייחוד או ללבוש חשוף." קראתם נכון? צה"ל של היום הוא ארגון שבו חובה לשאול כל חייל, דתי או חילוני, אם הוא מוכן לעבור הדרכה מאשה או לצד נשים. הפקודה יוצרת אשליה אופטית כאילו היא לא משפיעה כלל על חיילות, כי היא פשוט מאפשרת לחיילים דתיים לזוז הצדה. אך מי

פקודת השירות המשותף מגדירה מתי חיילים דתיים רשאים לדרוש שלא לשרת במחיצת נשים או לשמוע שירת נשים וקובעת דרישות מינימום למגורי חיילים וחיילות. חייל שמצהיר בשביל אורח חייו הדתי הוא מנוע מלהשתתף בפעילות מעורבת שעשויה להיות כרוכה ב"בוש חשוף, ב"ייחוד" (מושג הלכתי) או בחשש למגע, זכאי למסגרת נפרדת של גברים בלבד. כחמש שנים שכ"בה הפקודה במגירה. פרסומה בשנה שעברה, על ידי הרמטכ"ל גדי איזנקוט, נתפס בצבא כצעד המבטא אומץ, עמוד שדרה ערכי ומחויבות לפלורליזם ולשוויון. כהסדר שהחליף את פקודת השילוב הראוי מ-2002, הפקודה החדשה נחשבה מסמך נפיץ, כיוון שרכבי הציונות הדתית סבורים שהיא לא מגנה די הצורך על צניעותם וטוהר לבם ומעשיהם של החיילים הדתיים. רבנים מתקוממים על כך שקצינים ונגדים לא זכאים ליהנות מהזכות שלא לשרת לצד חיילות, וכיאות שניתנות לחיילים מן השרוה. הם סבורים גם שהקריטריונים הקובעים מתי מותר ליחידה צבאית ליצור מסגרת נפרדת לגברים בלבד צרים מדי. הם חושבים שההקלות בעניין הפרדה במגורים בשעת חירום הן מוגזמות. הם מאמינים שבשטח יש ולוול בהוראות ההפרדה והצניעות.

וצה"ל מטה את אונו. חודשים ספורים אחרי פרסום הפקודה דווח כי הרבנים מצאו אוזן קשבת אצל הרמטכ"ל, והוא שוקל להחיל את הפקודה גם על נגדים וקצינים. גם אם הרמטכ"ל יסרב, הדרישה כשלעצמה היא מדהימה, כיוון שהיא שואפת לכונן צבא שבו מפקדים יוכלו לדרוש שלא לפקד על נשים. משלחות משלחות של רבנים ורבניות עולות לרגל אל הרמטכ"ל מדי כמה חודשים — וזאת אם סופרים רק את המפגשים המדווחים בתקשורת. ביציאה מהפגישות הטון של הרבנים בהצהרתם לעיתונות הוא קבוע: "התרשמונו ממחויבותו של הרמטכ"ל לאחדות העם. נשקול לתת אמון בצה"ל, אבל יש לנו סיבות טובות להיות פגועים וחשדניים, ונטל ההוכחה על הצבא". הטענות נגד הפקודה נשמעות כמעט רק מהכיוון הדתי.

הפקודה לא מגדירה איזה סוג של מגע מעלה חשש שעל בסיסו חייל ווכה להפרדה מנשים. כמו כל חוק אחר, אין משמעות לפקודה אלא דרך הפרשנות שלה בפועל. ופרשנות הפקודה כיום אדוקה, ומתהדקת ככל שגוברים לחצי הרבנים וככל שנמשכת שתיקתו ואדישותו של הצבא — אותו ציבור ששולח את בנותיו לצבא תוך אמונה שמסר אותן בידי מפקדים הראויים למשימת השמירה על שלומן ושוויון. אמנם הפקודה לא עוסקת בחיילים, שלהם מניק צה"ל שירות "סטריילי מנשים", אבל כיום צה"ל מפרש אפילו את האקט של הושטת הקיט בג בשרשרת החיול בבקום"ם כאקט שמעלה חשש מגע. בימי הגיוס של חרדים, חיילות הבקום"ם נשלחות למשימות סידור עצים. חיילות אינן מורשות לעלות על הסעה אם יש בה חיילים חרדים. וזהו רק קצה הקרחון.

הפקודה מעניקה זכות לחיילים להיעדר מטקס צבאי (למעט טקס ממלכתי) אם יש בו שירת נשים. מעדויות עולה שביחידות רבות נאסר על חיילות להשתתף בשירת בציבור כקהל. אלא שעל השתתפות שירת נשים בקהל לא דיברו כלל במשא ומתן כשעיצבו את הפקודה במטכ"ל. איש לא העלה על דעתו אפשרות כזאת. כשהאוירה בצבא היא של החמרה לטובת הצניעות ותוך התעלמות מהפגיעה בחיילות — אין מי שיעצור את ההידרדרות. כך גם לגבי שירת נשים על הבמה. אין צורך בדמיון מפותח כדי לשער כמה זמרות מוזמנות כיום להופיע בצה"ל, בין שבטקסים ובין שבאירועי תרבות.

הכותבת היא מרצה בכירה למשפטים באוניברסיטת תל אביב וחברת הנהלת שדולת הנשים בישראל.